

Unga i hotell- och restaurangbranschen

SHR – Sveriges Hotell- och restaurangföretagare

2011-08-19

Innehåll

VD har ordet: Ungdomsjobben skapas i restaurangbranschen	3
Sammanfattning	5
1. Inledning	8
2. Betydelsen för ungdomars arbetsmarknad	9
Arbetslösheten bland ungdomar	9
Branschspecifika egenskaper	10
Regionala egenskaper	17
3. Ungdomars inkomströrlighet	20
4. Minimilöner	24
Inledning	24
Vad säger teorin?	24
Empirisk forskning om minimilöner	25
5. Inkomströrlighet	30
Internationell forskning	30
Forskning om svenska förhållanden	31
Bilaga 1 Indelning i FA-regioner	34
Bilaga 2 Indelning i regionfamiljer	40

VD har ordet:

Ungdomsjobben skapas i restaurangbranschen

Att många av oss har haft sitt första jobb inom hotell- och restaurangbranschen är vi många som kan intyga. Branschen erbjuder personer utan formell utbildning en möjlighet att lära sig ett yrke från grunden och skaffa sig värdefull arbetslivserfarenhet. En erfarenhet som antingen kan leda till en karriär inom branschen eller till en fortsatt karriär någon annanstans. Utan tvekan är hotell- och restaurangbranschen en mycket viktig aktör när det gäller att få in ungdomar på arbetsmarknaden.

Men hur viktig är den och vad innebär det för individen att få sin första anställning inom vår bransch? Hur många ungdomar sysselsätter egentligen branschen och hur ser det ut i andra branscher? Och ligger det någon sanning i påståendet att den som tar ett jobb i restaurangbranschen riskerar att fastna i en ond cirkel av låglönejobb?

I denna studie som du nu läser har vi låtit WSP Analys & Strategi belysa med fakta den betydelse hotell- och restaurangbranschen har för att skapa jobb, särskilt instegsjobb för ungdomar. Vi har även låtit WSP studera lönerörligheten för ungdomar som 1999 hade en anställning inom vår bransch för att studera hur deras löneutveckling sett under de tio följande åren. Vidare har vi även studerat den tillgängliga forskningen kring ingångslönernas betydelse för sysselsättningen.

Resultaten är slående.

Utan hotell- och restaurangnäringen skulle arbetslösheten bland ungdomar vara betydligt högre än vad den är idag. Branschen är dessutom en motor för sysselsättningstillväxten, särskilt i små och utsatta regioner. Studien visar även att det för den som är arbetslös när han eller hon är ung innebär det en högre risk att hamna på efterkälken i löneutvecklingen livet ut. Vad avser höjda ingångslöner visar aktuell forskning att detta skulle ha en negativ effekt på sysselsättningen, särskilt inom hotell- och restaurangbranschen som är extra känslig för höjda minimilöner, eftersom många företag har svårt att höja priserna för att kompensera för löneökningarna.

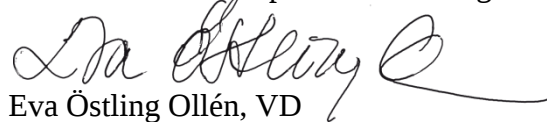
I dag står nästan 150 000 unga människor utan jobb. Det är ett enormt slöseri med viktig arbetskraft, kunskap och erfarenhet. För att inte tala om det lidande det orsakar för dessa personer som för varje dag tar ett steg

längre från en samhörighet och en fot in på arbetsmarknaden. Rapporten visar att ungdomar drabbas hårdare än andra grupper vid lågkonjunkturer. Under finanskrisen 2008-2009 steg ungdomsarbetslösheten från 14 procent till 20 procent samtidigt som den totala arbetslösheten ökade från 6,1 procent till 8,4 procent. Vill man förhindra att ungdomsarbetslösheten återigen skjuter i höjden är det nödvändigt med finanspolitiska stimulansåtgärder som riktar sig till ungdomar. En sänkning av restaurangmomsen skulle innebära uppemot 10 000 arbetstillfällen som främst skulle gå till ungdomar. Den nuvarande finanskrisen är ingen orsak att vänta med reformen, tvärtom.

Men för att kunna erbjuda attraktiva jobb och kunna premiera de med kunskap och kompetens måste även lönesystemet revideras. Vår ambition är att tillsammans med våra fackliga motparter skapa ett helt nytt lönesystem med lägre ingångslöner till förmån för en kompetenstrappa där lönen stiger i takt med att individens kompetens och kunskap ökar.

Svenska besöksnäringen, där hotell- och restaurangbranschen är en betydande del, erbjuder en spännande och utvecklande arbetsplats som ger tusentals ungdomar varje år det insteg på arbetsmarknaden som de behöver. Att satsa på besöksnäringen är att satsa på våra ungdomars framtid.

Välkommen till en spännande läsning!

Eva Östling Ollén, VD

Sveriges Hotell- och Restaurangföretagare

Sammanfattning

WSP Analys & Strategi har fått i uppdrag att ta fram en rapport som med fakta belyser den betydelse hotell- och restaurangbranschen har för att skapa jobb, särskilt instegsjobb för ungdomar som har svag anknytning till arbetsmarknaden. Rapporten diskuterar också effekterna av höjda minimilöner i detta perspektiv och i vilken utsträckning de som arbetar i hotell- och restaurangbranschen gör inkomstkarriär.

Den statistiksammanställning som redovisas i rapporten visar tydligt att hotell- och restaurangbranschen har en stor betydelse som arbetsmarknad för ungdomar. Nästan 58 procent av dem som arbetar i hotell- och restaurangbranschen är ungdomar (16-34 år) jämfört med ett genomsnitt på drygt 29 procent i övriga branscher. Särskilt tydligt framträder hotell- och restaurangbranschens betydelse när man tittar på tillväxten av antalet jobb. Sysselsättningen för ungdomar ökade med 19 procent i branschen mellan 2000 och 2008. Under samma period var sysselsättningstillväxten för ungdomar 0 procent i övriga branscher. Dessa två egenskaper tillsammans visar att hotell- och restaurang är en viktig instegsbransch för ungdomar.

Sett till hela arbetsmarknaden finns ytterligare tre branscher med många ungdomar. Det är detaljhandeln, byggindustrin och övriga företagstjänster. Hotell- och restaurangbranschen utmärker sig genom att ha den största andelen sysselsatta i de yngsta åldersgrupperna, det vill säga de som ännu inte fyllt 25 år. När hänsyn tas till utbildningen visar statistiken att hotell- och restaurangbranschen tillsammans med detaljhandeln och byggindustrin utgör den viktigaste arbetsmarknaden för ungdomar utan gymnasieutbildning.

Hotell- och restaurangbranschen växer i alla regionfamiljer till skillnad från övriga branscher där tillväxten i antalet sysselsatta mellan 2000 och 2008 avtar med ju mindre regionen blir. Detta betyder att hotell- och restaurangbranschen är en viktigare bransch för skapande av nya jobb för både vuxna och ungdomar i de små och perifera regionerna än i storstäder och regionala centra. Regionfamiljer är en indelning av arbetsmarknadsregionerna efter storlek (folkmängd), funktion i ortshierarkin och näringslivsstruktur. Arbetsmarknadsregioner i sin tur är en indelning av kommunerna så att de kommuner som tillsammans bildar en gemensam bostads- och arbetsmarknad utgör en arbetsmarknadsregion. Det finns 72 arbetsmarknadsregioner i Sverige. I bilaga 1 redovisas andelen sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen av alla sysselsatta, andelen ungdomar av de sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen samt den genomsnittliga årliga sysselsättningstillväxten i hotell och restaurangbranschen och i övriga branscher mellan 2000-2008.

Redovisningen görs för kommunerna med uppgifter om vilken arbetsmarknadsregion och regionfamilj de tillhör.

Genom att hotell- och restaurangbranschen växer snabbare i alla regionfamiljer och betydligt snabbare än övriga branscher är den särskilt betydelsefull som jobbskapare i små och utsatta regioner.

I många länder finns det lagstadgade minimilöner. I Sverige finns det inga lagstadgade minimilöner utan parterna på arbetsmarknaden sluter avtal om ingångslöner. Då den forskning som refereras i denna rapport berör förhållanden i andra länder (eftersom forskningen om svenska förhållanden är nästan obefintlig) används begreppet minimilöner även om ingångslöner är det relevanta begreppet i Sverige.

När det gäller frågan om vilken sysselsättningseffekt som ges av höjda minimilöner visar genomgången att ekonomisk teori inte ger något entydigt svar. Effekten beror på konkurrenssituationen på arbets- och produktmarknaden, personalkostnadernas andel av företagets kostnader och antal som berörs av höjningen. Den forskning som genomförts av effekterna mer generellt, visar att de flesta studier kommer fram till att ökade minimilöner har en negativ effekt på sysselsättningen, men det finns även studier som antingen inte finner några sysselsättningseffekter eller som indikerar på positiva sysselsättningseffekter. Detta visar att branschspecifika egenskaper är viktiga att ta hänsyn till för att kunna besvara frågan om hur höjda minimilöner påverkar ungdomars sysselsättning. Genomgången av tidigare forskning visar att det finns ett flertal omständigheter som talar för att höjda minimilöner inom hotell- och restaurangbranschen kan ge negativa sysselsättningseffekter för ungdomar. Det som talar för det är att personalkostnaderna är relativt höga, en stor andel av personalen har en lön som ligger nära minimilönen och många företag har svårt att kompensera en höjd minimilön genom att ta ut högre priser för att förbättra lönsamheten i branschen.

I syfte att empiriskt visa hur stor inkomströrligheten är bland ungdomar (16-26 år) har SCB tagit fram unik statistik. Personer som år 1999 var i åldrarna 16-26 år har följts i tio år. Deras inkomst har registrerats 1999 och 2009 och är redovisade i fem grupper (kvintiler) i stigande ordning. De undersökta personerna har delats in i tre grupper, ungdomar som 1999 arbetade i hotell- och restaurangbranschen, ungdomar som 1999 arbetade i andra branscher och ungdomar som 1999 inte förvärvsarbetade.

Resultatet bekräftar det mönster som den internationella forskningen visar. Det är en liten andel av de personer som har hotell- och restaurangbranschen som instegsjobb som fastnar i den lägsta inkomstkvaliteten. Medianinkomsten avancerar två kvintiler, från 1 till 3. Skillnaden i inkomströrlighet 1999-2009 mellan de ungdomar som 1999 arbetade i hotell- och restaurangbranschen och

de som arbetade i andra branscher 1999 var mindre än skillnaderna mellan hotell- och restauranganställda och de som inte förvärvsarbetade 1999. En större andel av de ungdomar som 1999 inte förvärvsarbetade är kvar i i inkomstkventil 1 2009 jämfört med de ungdomar som 1999 arbetade i hotell- och restaurangbranschen. Att inte ha ett jobb i unga år verkar hämma inkomstkarriären.

1. Inledning

Utgångspunkten i denna rapport är ungdomsarbetslösheten och den betydelse som hotell- och restaurangbranschen har som ett första arbete och steg in på arbetsmarknaden för ungdomar.

Mot bakgrund av detta har SHR gett WSP Analys & Strategi i uppdrag att ta fram en rapport som med fakta belyser den betydelse branschen har för att skapa jobb, särskilt instegsjobb för människor med svag anknytning till arbetsmarknaden. Rapporten ska också visa effekterna av höjda minimilöner och liknande åtgärder i detta perspektiv. I vilken utsträckning människor i hotell- och restaurangbranschen gör inkomstkarriär ska också behandlas.

Rapporten består av fem kapitel. Kapitel 1 utgörs av inledningen. I kapitel 2 analyseras med stöd i statistik från SCB:s databas RAPS-RIS vilken betydelse hotell- och restaurangbranschen haft för ungdomars sysselsättning under perioden 2000 och 2008. I kapitel 3 görs en analys med ett unikt datamaterial från SCB om inkomströrligheten bland ungdomar med olika anknytning till arbetsmarknaden. Tre grupper av ungdomar som var mellan 16 och 26 år 1999 har följts fram till 2009. Ungdomar som 1999 arbetade i hotell- och restaurangbranschen jämförs med två kontrollgrupper, en grupp som arbetade i andra branschen och en grupp som inte förvärvsarbetade. Ungdomarna i dessa grupper delades in i inkomstkventiler både 1999 och 2009. Materialet gör det således möjligt att jämföra inkomstfördelningen mellan grupperna 1999 och 2009 samt jämföra rörligheten mellan kvintilerna. Kapitel 4 och 5 redovisar en litteraturoversikt av den forskning som bedrivits om effekter på sysselsättningen av minimilöner och om inkomströrlighet. Forskningen om effekterna av att parterna förhandlar fram en minimilön eller lägstalön är inte så omfattande i Sverige men de viktigaste bidragen som vi hittat redovisas. Därför kompletteras de svenska bidrag som vi hittat med internationell litteratur. När det gäller inkomströrlighet saknas det forskning om Sverige. De undersökningar som finns tillgängliga är framtagna av arbetsgivarorganisationer.

Sökningen av litteratur har i första hand avgränsats till vetenskapliga tidskrifter och journaler. Detta gör att kvaliteten i bidragen har granskats av vetenskaplig expertis och på så vis är bidragen kvalitetssäkrade. I andra hand har vi sökt efter litteratur som inte har genomgått en formell vetenskaplig kvalitetskontroll men där vi bedömer den vetenskapliga kvaliteten som hög.

2. Betydelsen för ungdomars arbetsmarknad

Arbetslösheten bland ungdomar

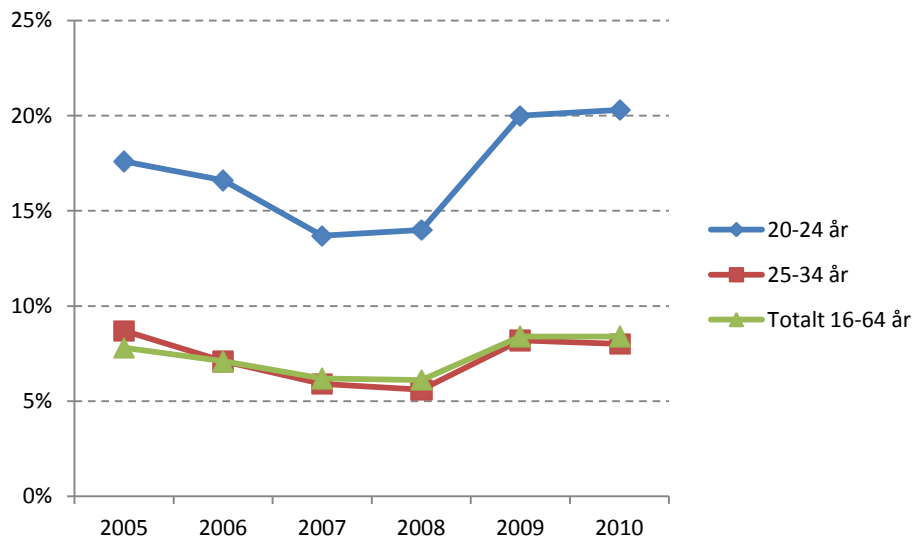
Utgångspunkten i denna rapport är ungdomsarbetslösheten och den betydelse som hotell- och restaurangbranschen har som ett första arbete och steg in på arbetsmarknaden för ungdomar.

Därför behandlas i ungdomsarbetslösheten detta avsnitt och i kapitel 0 kommer hotell- och restaurangbranschens specifika egenskaper att behandlas. Den statistik som används i detta och följande avsnitt är hämtade från SCB:s databas RAPS-RIS för att möjliggöra regionala nedbrytningar. Denna statistik har 2008 som horisontår.

År 2005 infördes gemensamma regler inom EU för hur arbetslösheten ska definieras. Statistik om arbetslösheten¹ har hämtats från SCB:s Internetdatabas och bygger på arbetskraftsundersökningen (AKU). Enligt statistiken är arbetslösheten för ungdomar under 25 år betydligt högre än bland 25-34 åringarna och genomsnittet för alla åldersgrupper. År 2005 var arbetslösheten bland 20-24 åringarna 17,6 procent jämfört med 8,7 procent för 25-34 åringarna och 7,8 procent för hela arbetskraften mellan 16 och 64 år (Figur 1). Ungdomar är dessutom en grupp som påverkas mer än övriga i samband med lågkonjunkturer. Under finanskrisen 2008-2009 ökade arbetslösheten bland 20-24 åringarna från 14,0 till 20,0 procent samtidigt som den totala arbetslösheten ökade från 6,1 till 8,4 procent. Över hela perioden var arbetslösheten bland 20-24 åringarna betydligt högre än bland 25-29 åringarna och hela arbetskraften. Det första villkoret är således uppfyllt och nästa avsnitt handlar om de två övriga villkoren.

¹ Arbetslöshet definieras som andelen arbetslösa av arbetskraftsutbudet.

Figur 1 Andel arbetslösa i procent av arbetskraften i Sverige 2005-2010. Källa: AKU

Branschspecifika egenskaper

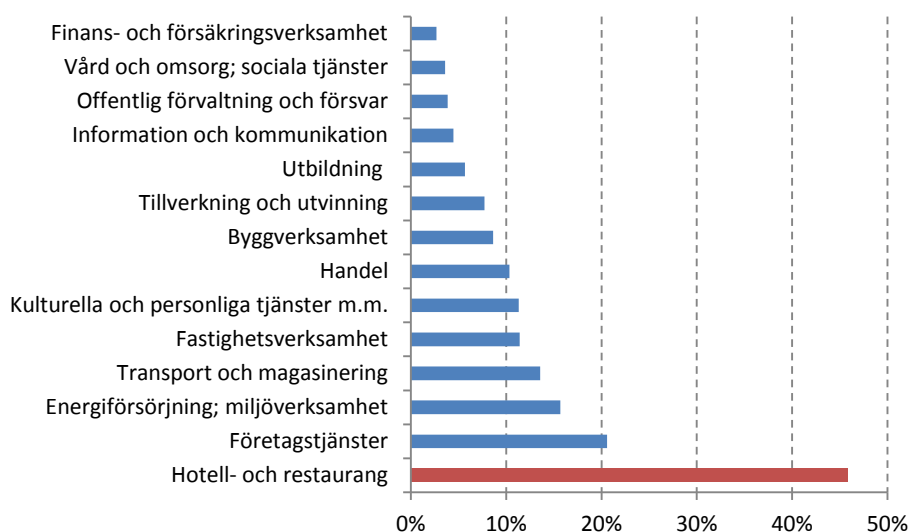
Det finns tre branschspecifika egenskaper som påverkar branschens betydelse för ungdomars arbetsmarknad. Dessa är:

- Andel sysselsatta med låga kvalifikationskrav
- Andel sysselsatta ungdomar
- Sysselsättningstillväxt

Kombinationen många sysselsatta och en hög andel ungdomar av de sysselsatta ger fler arbetstillfällen i en viss bransch jämfört med en annan bransch som har lika många sysselsatta men en mindre andel ungdomar bland de sysselsatta. Om andelen ungdomar av de sysselsatta är lika stor i två branscher så ger den bransch som har flest antal sysselsatta fler jobb till ungdomar. En bransch där sysselsättningstillväxt bland ungdomar är snabb ger fler jobb i framtiden jämfört med en lika stor bransch som har en långsam tillväxt bland ungdomar.

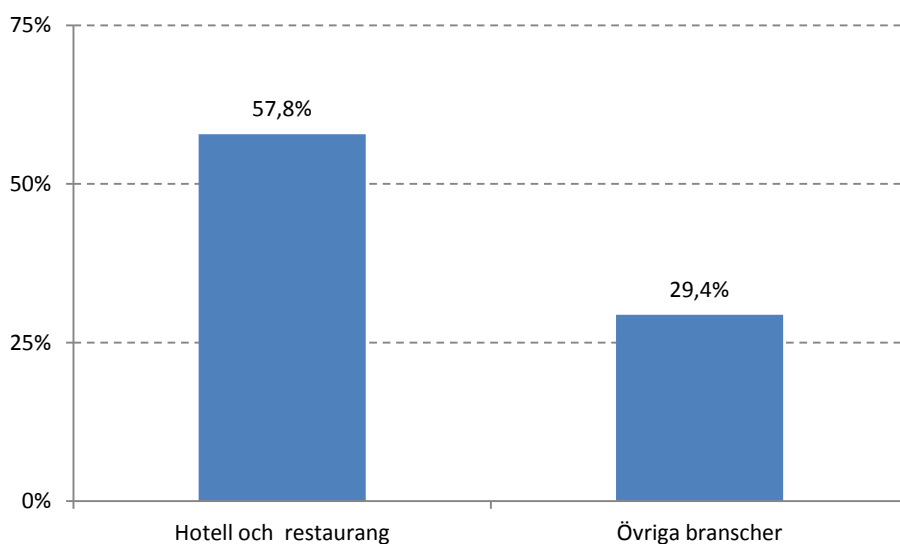
Hotell- och restaurangbranschen har den i särklass största andelen av de sysselsatta i yrkesklass 9 (inga krav på formell utbildning) och okänt yrke enligt SCB:s yrkesstatistik. 45 procent av de sysselsatta i branschen har yrken där inga formella krav på utbildning behövs och där yrket är okänt (Figur 2).

Figur 2 Andelen sysselsatta 2008 i yrkesgrupp 9 plus okänd (inga krav på formell utbildning)

Det som utmärker hotell- och restaurangbranschen särskilt tydligt är att branschen har en stor andel ungdomar. I denna rapport har ungdomar definierats som mellan 16-34 år beroende på att bland annat studier och andra aktiviteter medför en sen debut på arbetsmarknaden (Lynch 1993). Nästan 58 procent av de sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen är ungdomar (2008) jämfört med ett genomsnitt på drygt 29 procent för övriga branscher (Figur 3).

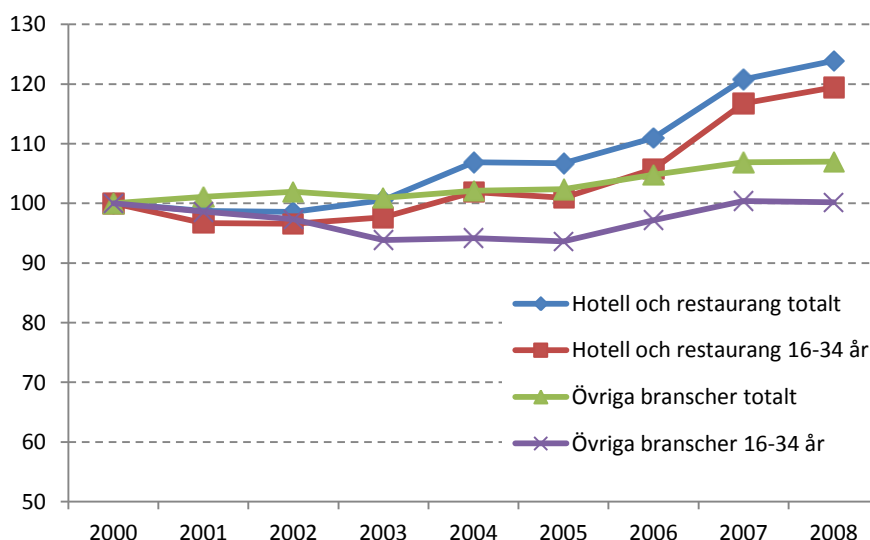
Figur 3 Andel ungdomar (16-34 år) i hotell- och restaurangbranschen och i övriga branscher i Sverige 2008

Hotell- och restaurangbranschen har haft en snabbare sysselsättningsstillväxt än genomsnittet av övriga branscher. Mellan 2000 och 2008 ökade antalet sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen med 24 procent (den gröna linjen i Figur 4). Det är en betydligt snabbare tillväxt jämfört med övriga branscher som i genomsnitt ökade antalet sysselsatta med 7 procent. Särskilt tydligt framträder branschens betydelse när man tittar på tillväxten av ungdomar. När det gäller ungdomar ökade antalet sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen med 19 procent mellan 2000 och 2008 jämfört med 0 procent för ungdomar i övriga branscher.

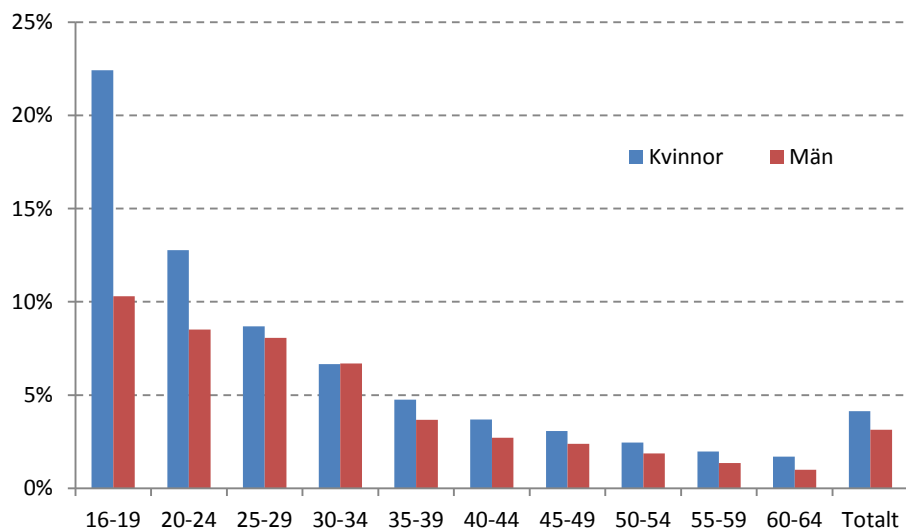
I Figur 4 visas sysselsättningsutvecklingen mellan 2000 och 2008 för hotell- och restaurangbranschen och övriga branscher. Det som skiljer hotell- och restaurangbranschen från de övriga branscherna sammantagna är den tydliga kopplingen mellan av tillväxten av jobb i hela branschen och tillväxten av jobb för ungdomar. Denna koppling är inte lika tydlig i de övriga branscherna. Det som visas i figuren är att när sysselsättningen ökar i hotell- och restaurangbranschen så ökar sysselsättningen för ungdomarna. Ett genomgående drag generellt sett är att den ekonomiska tillväxten medför en strukturomvandling som gynnar personer med hög utbildningsnivå men missgynnar personer med låg utbildningsnivå. I hotell och restaurangbranschen skapas dock många nya jobb för de grupper som normalt har en utsatt position på arbetsmarknaden.

Figur 4 Sysselsättningsutvecklingen hotell- och restaurangbranschen och övriga branscher i Sverige mellan 2000-2008. Index 100= år 2000

Kombinationen av branschens stora antal sysselsatta, höga andel sysselsatta ungdomar och snabba sysselsättningsstillväxt i Sverige mellan 2000 och 2008 innebär att branschen är en viktig instegsbransch på arbetsmarknaden för ungdomar. Hur viktig branschen är som instegsbransch för ungdomar som inte har fullgjort gymnasiet visas i Figur 5. Totalt var tre procent av alla sysselsatta män med endast grundskoleutbildning sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen år 2000. För kvinnor var andelen fyra procent. Det är tydligt att en lägre andel av de sysselsatta i åldrarna över 35 år har en lägre andel sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen. I åldersgrupperna 16-29 år stiger andelen sysselsatta med sjunkande ålder och dessa skillnader är statistiskt säkerställda. Högst andel sysselsatta har kvinnor i åldrarna 16-24 år (22 procent för 16-19 åringarna och 13 procent för 20-24 åringarna). Slutsatsen är att för personer med endast grundskoleutbildning är hotell- och restaurangbranschen viktigare ju yngre personerna är och det gäller för både kvinnor och män.

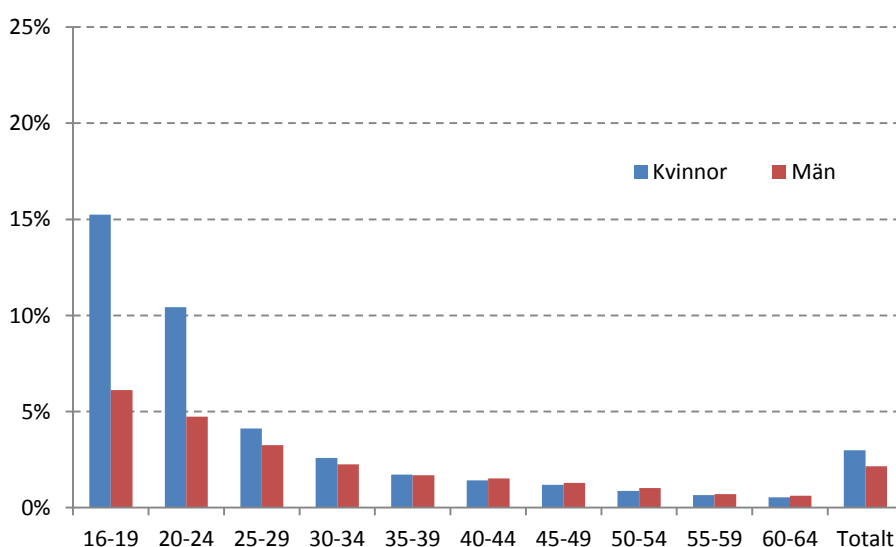
Figur 5 Personer med lägre utbildningsnivå än gymnasium: Andelen sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen av det totala antalet sysselsatta i Sverige 2008.

I Figur 6 görs samma analys som i Figur 5 men för personer med gymnasieutbildning eller längre. Det är utbildningseffekten som isoleras genom att jämföra staplarna i figurerna. En jämförelse visar att staplarna i Figur 6 genomgående är lägre än staplarna i Figur 5. Det betyder att givet ålder och kön så leder en höjd utbildningsnivå till en lägre andel sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen. En jämförelse mellan de båda figurerna visar att andelen sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen är högre bland unga och lägre bland äldre givet utbildningsnivå och kön. Bland personer med gymnasie- eller högskoleutbildning (Figur 6) så är andelen betydligt högre i åldersgruppen 16-19 år och 20-24 år. Det finns statistiskt säkerställda skillnader i andel sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen mellan åldersgrupperna givet utbildning och kön. Däremot är, givet utbildningsnivå och ålder, skillnaderna mellan kvinnor och män ganska små.

En formell signifikantest (χ^2 -test) visar att ögat inte ljugar. Ungdomars beroende av hotell- och restaurangbranschen som instegsjobb ökar både med lägre utbildning och med sjunkande ålder inom ungdomsgruppen 16-34 år. Dessutom är de yngsta kvinnorna (16-19 år) mer beroende av hotell- och restaurangbranschen som instegsjobb oavsett utbildning jämfört med män. Omvänt visar analysen att ungdomars beroende av hotell- och restaurangbranschen minskar ju äldre de blir (givet utbildningsnivå och kön) och ju högre utbildning de har (givet ålder och kön). Detta resultat är relevant för analysen senare i rapporten som handlar om sambandet mellan arbete i hotell- och restaurangbranschen och inkomstkarriär.

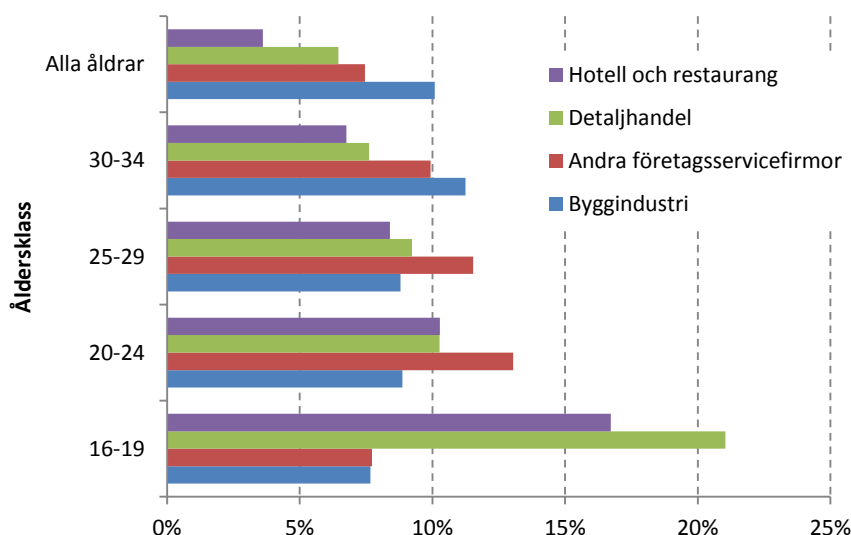
Figur 6 Personer med gymnasie- och högskoleutbildning: Andelen sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen av det totala antalet sysselsatta i Sverige 2008.

Finns det flera branscher utöver hotell- och restaurangbranschen som är viktiga för ungdomar? De flesta sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen finns i två utbildningsgrupper, Grundskoleutbildning (47 procent) och Gymnasial yrkesutbildning (23 procent). I de övriga branscherna är motsvarande andel 39 och 14 procent.

I Figur 7 har alla sysselsatta i respektive åldersgrupp som har grundskoleutbildning fördelats på 4 branscher av totalt 60 i riket år 2008. Det är mycket tydligt att det är ytterligare tre branscher som sysselsätter en stor andel av ungdomar med grundskoleutbildning och dessa är detaljhandeln, byggindustrin och övriga företagstjänster. Hotell- och restaurangbranschen utmärker sig genom att den har en jämfört med övriga branscherna hög andel sysselsatta av de yngsta åldersgrupperna (16-19 år och 20-24 år).

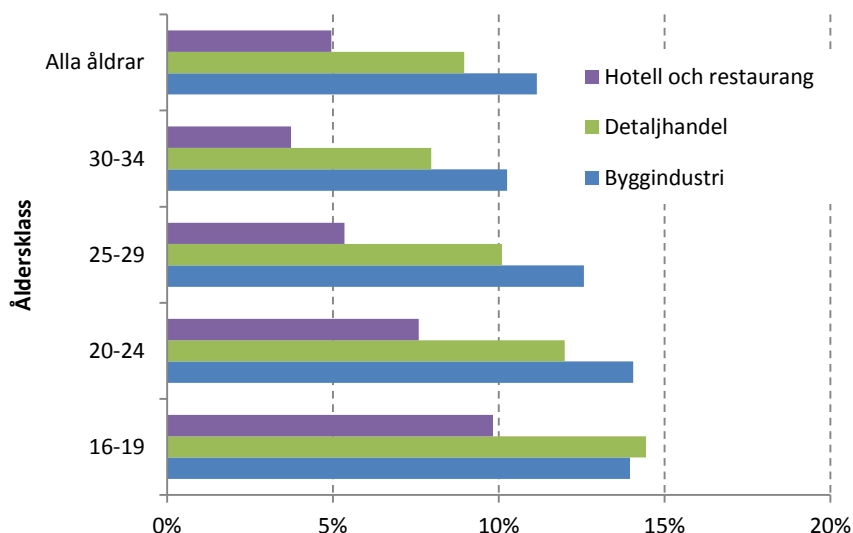
Figur 7 Andelen sysselsatta i respektive åldersgrupp i de största branscherna för ungdomar med grundskoleutbildning i riket 2008.

I

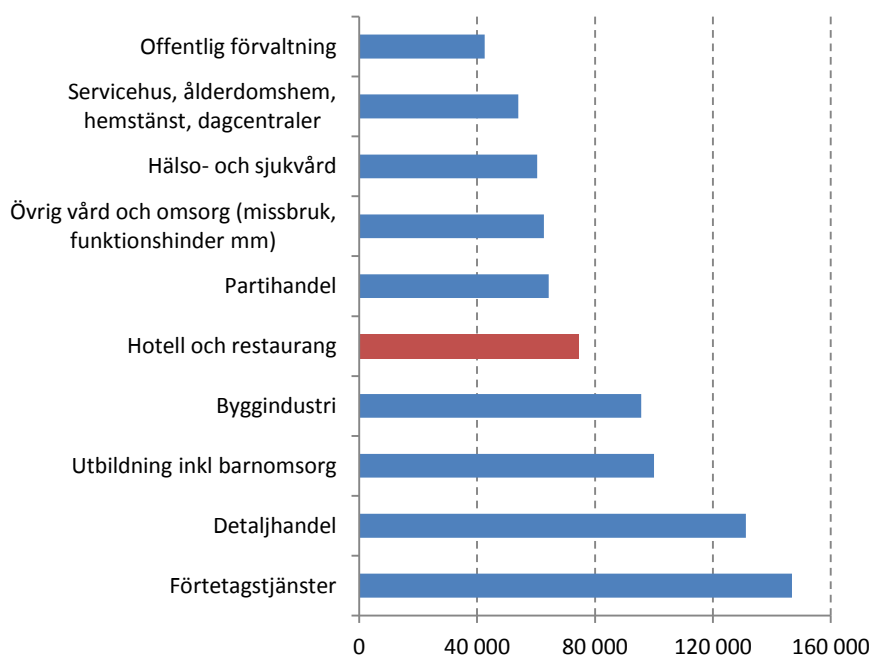
Figur 8 har de sysselsatta i respektive åldersgrupp för personer med gymnasial yrkesutbildning fördelats på 3 av 60 branscher. Det är tre branscher som har en stor dominans för denna grupp, hotell och restauranger, detaljhandel och byggindustri. Även för denna utbildningsgrupp ökar dessa branschers betydelse på arbetsmarknaden med sjunkande ålder, men andelarna är genomgående lägre än för personer med grundskoleutbildning. Det betyder att hotell- och restaurangbranschen tillsammans med några få andra branscher utgör en viktig bransch på arbetsmarknaden för främst lågutbildade ungdomar.

Figur 8 Andelen sysselsatta i respektive åldersgrupp i de två största branscherna för ungdomar med gymnasial yrkesutbildning i riket 2008.

Ovanstående figurer visar ungdomarnas sysselsättningsandelar. Det är även relevant att visa hotell- och restaurangbranschens betydelse för ungdomarnas arbetsmarknad i absolut mening. Därför har de 60 branscherna som finns i RAPS-RIS databasen rangordnats efter antalet sysselsatta personer i åldrarna 16-34 år 2008.(Figur 9). Hotell- och restaurangbranschen kommer på en femte plats med sina knappt 80 000 sysselsatta ungdomar. Företagstjänster, detaljhandel, utbildning (inklusive barnomsorg) och byggindustri är de branscher som har flera sysselsatta ungdomar än hotell- och restaurangbranschen.

Figur 9 Antalet sysselsatta ungdomar (16-34 år) 2008. Tio i topp av 60 branscher

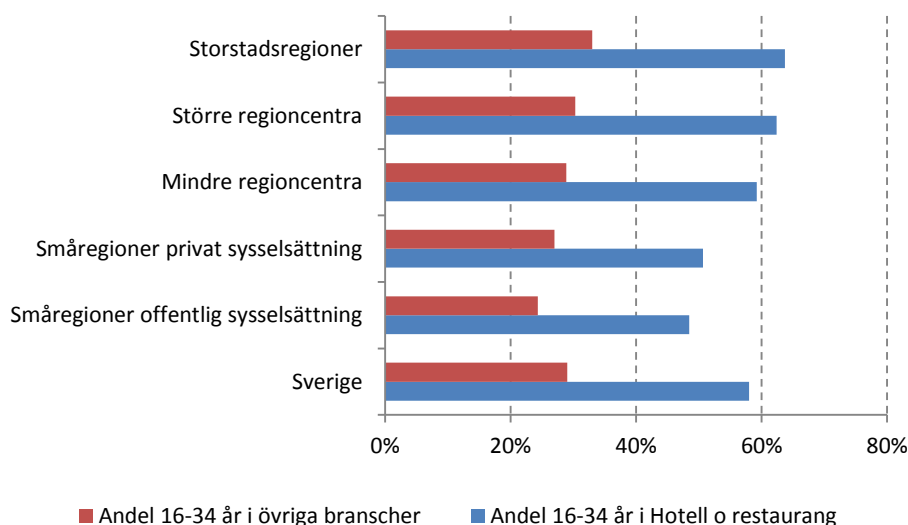
Regionala egenskaper

Analysen i kapitel 0 gäller för hela Sverige. Men i Sverige finns det 72 arbetsmarknadsregioner² med olika egenskaper. Arbetsmarknadsregionerna brukar delas in i fem regionfamiljer efter storlek, centralitet och näringsstruktur³. Det finns statistiskt säkerställda skillnader mellan regionfamiljerna i andelen av alla sysselsatta personer som är i åldrarna 16-34 år. Andelen ungdomar (16-34 år) är högst i storstadsregionerna och faller sedan systematiskt när regionens storlek minskar, centraliteten minskar och den offentliga sysselsättningsandelen ökar (Figur 10). Detta samband gäller både för hotell- och restaurangbranschen och övriga branscher. Detta har att göra med att ungdomar värdesätter de stora regionernas stora och diversifierade tjänste- och utbildningsutbud samt den stora och diversifierade arbetsmarknaden. De stora regionerna har också en snabbare sysselsättningstillväxt än de små regionerna, vilket ytterligare ökar inflyttningen av ungdomar till stora regioner och ökar utflyttningen av ungdomar från små regioner.

² Arbetsmarknadsregionerna har definierats av Tillväxtverket och består oftast av flera kommuner som tillsammans bildar en gemensam bostads- och arbetsmarknad. Indelningen av arbetsmarknadsregioner redovisas i bilaga 1.

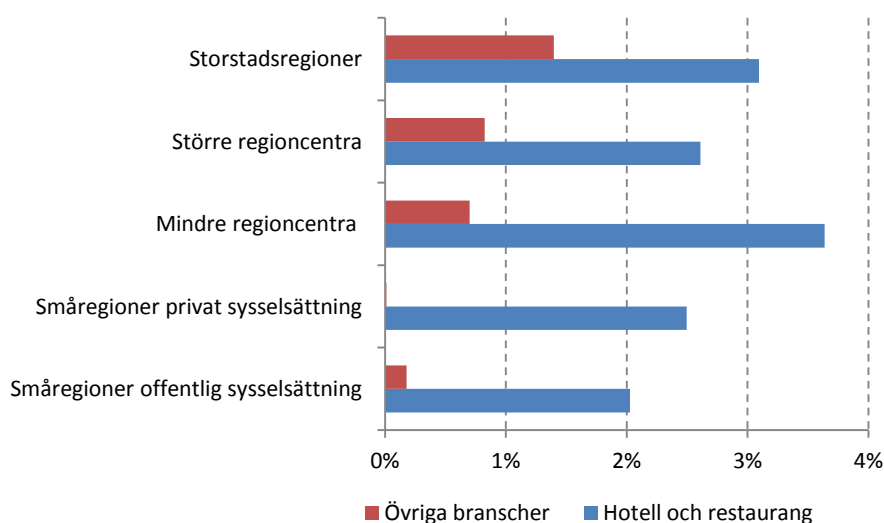
³ Indelningen redovisas i bilaga 2.

Figur 10 Andel av de sysselsatta i åldrarna 16-34 år i hotell- och restaurangbranschen och övriga branscher 2008

En annan regional egenskap som hotell- och restaurangbranschen uppvisar är att sysselsättningstillväxten varit snabbare mellan 2000 och 2008 i alla regionfamiljer jämfört med sysselsättningstillväxten i övriga branscher (Figur 11). I de övriga branscherna finns det ett tydligt hierarkiskt samband där storstadsregionerna växer snabbast och de små regionerna växer långsammast. Det innebär att hotell- och restaurangbranschen är särskilt betydelsefull som jobbskapare i de mindre och utsatta regionerna.

Figur 11 Genomsnittlig årlig sysselsättningstillväxt i hotell- och restaurangbranschen och övriga branscher 2000-2008.

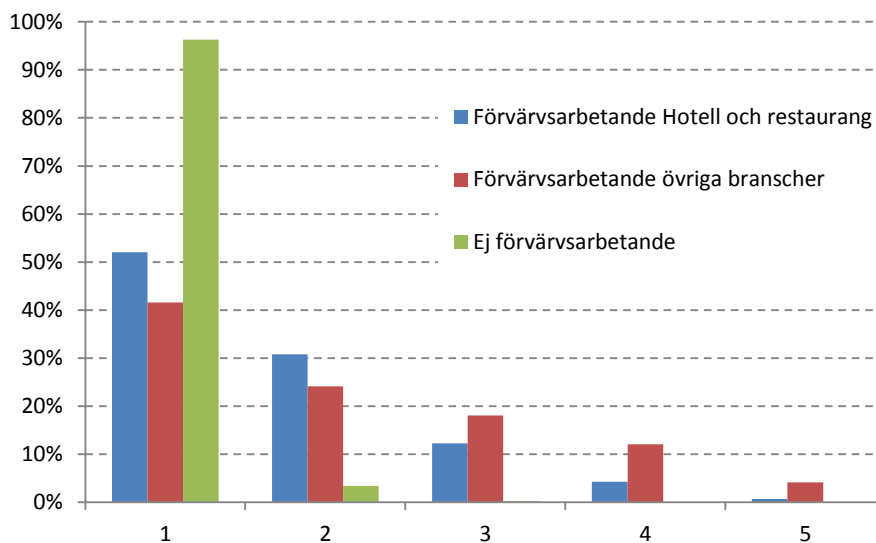
Analysen av hotell- och restaurangbranschens betydelse som inestegsjobb för ungdomar ger mycket tydliga resultat. Branschen har stor betydelse på arbetsmarknaden för framförallt ungdomar med en låg utbildningsnivå. Med ökande ålder och högre utbildning minskar branschens betydelse för ungdomarna. Hotell- och restaurangbranschen växer i alla regionfamiljer i betydligt snabbare takt än övriga branscher och därför är branschen särskilt betydelsefull som jobbskapare i små och utsatta regioner.

3. Ungdomars inkomströrlighet

En relevant frågeställning givet de resultat som presenterats tidigare i rapporten är hur stor risken är att ungdomar, som i början av sitt arbetsliv arbetar i hotell- och restaurangbranschen, fastnar i låglönejobb? SCB tagit fram statistik om inkomstfördelningen i kvintiler åren 1999 och 2009 för tre grupper av personer. Grupp 1 är personer i åldrarna 16-26 år som år 1999 hade en kontrolluppgift på arbete i hotell- och restaurangbranschen om minst 10 000 kr. Denna undersökningsgrupp jämförs med två kontrollgrupper. Grupp 2 omfattar förvärvsarbetande personer i åldrarna 16-26 år 1999 som arbetade i andra branscher 1999 och som hade en kontrolluppgift på minst 10 000 kr men under 10 000 kr från hotell- och restaurangbranschen. Grupp 3 omfattar ej förvärvsarbetande personer 1999 i åldrarna 16-26 år (kontrolluppgift på mindre än 10 000 kr). Personerna i dessa tre grupper har följts i tio år, fram till 2009. De som har gått att identifiera både 1999 och 2009 ingår i undersökningen. I grupp 1 ingår 44 871 personer, i grupp 2 ingår 684 205 personer och i grupp 3 finns 185 774 personer.

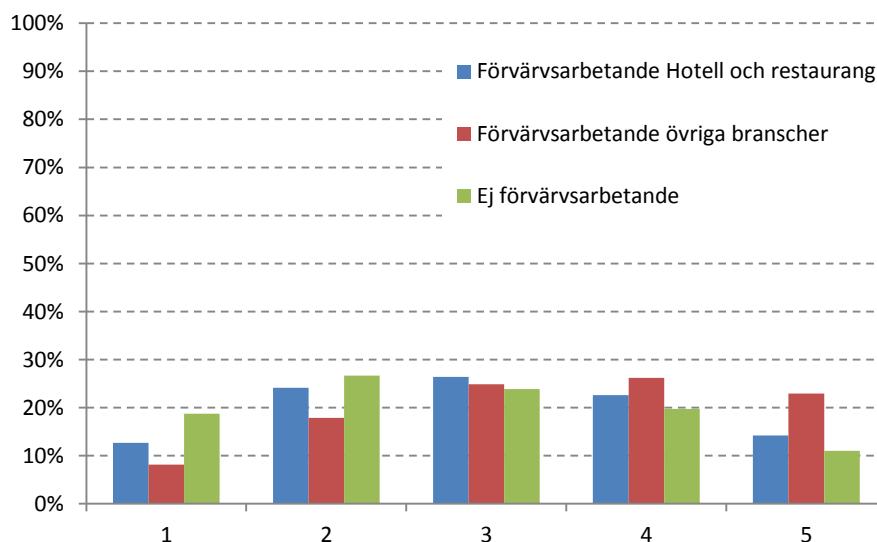
I Figur 12 fördelas personerna i varje grupp på de fem inkomstkventilerna, de lägsta inkomsterna finns i kvintil 1 och de högsta i kvintil 5. Grupp 1 (ungdomar sysselsatta i hotell-och restaurangbranschen) hade lägre inkomster 1999 jämfört med grupp 2 (ungdomar som arbetade i andra branscher). Ungdomar som arbetade i hotell- och restaurangbranschen hade högre inkomster 1999 än ungdomar som inte förvärvsarbetade (grupp 3). Dessa skillnader är förväntade och de är statistiskt säkerställda.

Figur 12 Personer i respektive grupp fördelade på inkomstkventiler år 1999. Andel i procent.

Tio år senare, 2009, när personerna i de tre grupperna var i åldrarna 26-36 år hade inkomstskillnaderna mellan de tre grupperna till en del jämnats ut. Den största andelen (26 procent) bland de ungdomar som 1999 arbetade i hotell- och restaurangbranschen fanns 2009 i den mittersta decilen (3) i vilken medelinkomsten finns (Figur 13). I grupp 2 (ungdomar som 1999 arbetade i andra branscher) fanns den största andelen i decil 4 2009. Det är tydligt att de ungdomar som arbetade i andra branscher än hotell och restaurang 1999 hade högre inkomster även 2009 än ungdomar som 1999 arbetade i hotell och restaurang. Båda de förvärvsarbetande ungdomsgrupperna hade efter tio år högre inkomster än de ungdomar som inte hade ett förvärvsarbete 1999. För att dra en säker slutsats behöver bakgrundsvariabler konstanthållas, men den här undersökningen indikerar att tidig kontakt med arbetslivet har positiva effekter på framtida inkomster. Det går inte med dessa data att avfärda en sådan hypotes.

Figur 13 Personer i respektive grupp fördelade på inkomstkventiler år 2009. Andel i procent.

En relevant fråga är om det går att göra inkomstkarriär även om man börjar sitt yrkesliv i hotell- och restaurangbranschen. Eftersom datamaterialet från SCB består av samma personer både 1999 och 2009 kan den frågan besvaras. Ett sätt att mäta inkomströrligheten är mäta medianlönen för hotell- och restauranganställda 1999 och 2009. Som underlag för beräkningen används data i Tabell 1. Det fanns 44 871 personer i åldrarna 16-26 år som 1999 arbetade i hotell- och restaurangbranschen. Den kumulativa fördelningen på de fem inkomstkventilerna redovisas liksom kvartilgränserna i kronor för respektive år. Med en linjär extrapolering var medianinkomsten för ungdomarna branschen 70 800 kronor 1999 vilket återspeglas av att 52 procent av ungdomarna hade en inkomst på maximalt 70 769 kr. Tio år senare, när de var mellan 26 och 36 år, fanns medianinkomsten två kvartiler högre upp, i kvartil 3. Medianinkomsten

hade på tio år ökat till 231 500 kronor⁴. Detta visar att det går att göra inkomstkarriär även om man arbetar i hotell- och restaurangbranschen i unga år.

Tabell 1 Kumulativ inkomstfördelning 1999 och 2009 för sysselsatta i hotell- och restaurangbranschen 1999

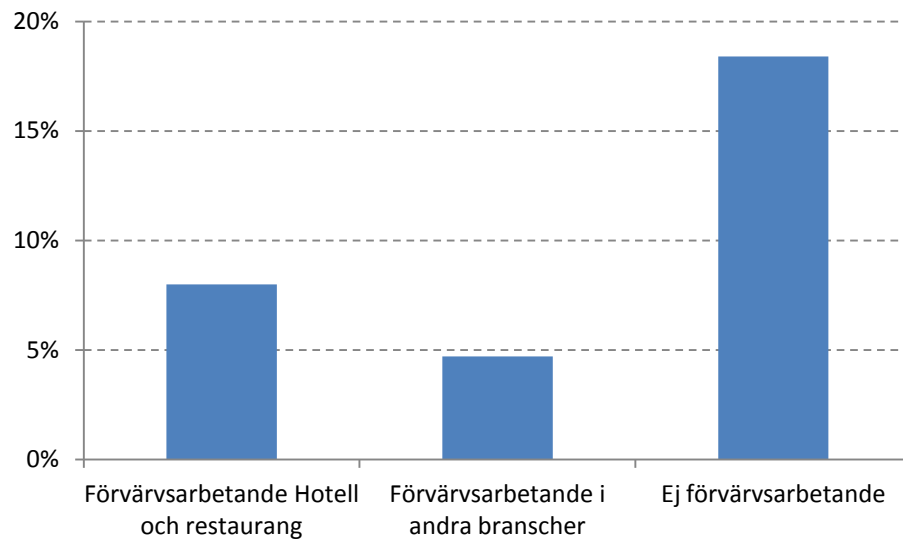
År/inkomst kr	-70 769	70 770- 200 052	200 053- 275 230	275 231- 354 460	354 461-
2009	13 %	37 %	63 %	86 %	100 %
År/inkomst kr	-73 645	73 646- 151 894	151 895- 197 625	197 626- 251 333	251 334-
1999	52 %	83 %	95 %	99 %	100 %

Ett kompletterande sätt att besvara frågan om inkomströrlighet för dem som i unga år arbetar i hotell- och restaurangbranschen är att jämföra denna grupp med två kontrollgrupper. Den ena kontrollgruppen är ungdomar i åldrarna 16-26 år som 1999 arbetade andra branscher än hotell och restaurang (684 205 personer). Den andra kontroll gruppen består ungdomar i samma åldrar 1999 som inte hade något arbete (185 774 personer). För dessa tre grupper har andelen som fastnat i inkomstkvarter 1 beräknats.

⁴ Inkomststoppgifterna gäller löpande priser vilket innebär att de inte är justerade för inflationen.

I gruppen ungdomar som inte förvärvsarbetade 1999, tillhörde 18 procent i kvintil 1 både 1999 och 2009 (Figur 14). I grupp 2 (förvärvsarbetande ungdomar i andra branscher) var motsvarande andel 5 procent och i grupp 1 8 procent. Detta mått visar tydligare att risken att fastna i låga löner under perioden 1999 och 2009 mera var förknippad med att inte arbeta 1999 snarare än att jobba inom hotell- och restaurangbranschen.

Figur 14 Andel i respektive grupp som tillhörde kvintil 1 både 1999 och 2009

4. Minimilöner⁵

Inledning

Minimilönen, även kallad lägstalönen, ses som ett sätt att garantera en tillräcklig inkomst för dem som har lägst betalt på arbetsmarknaden. Ur ett försörjningsperspektiv finns det således ett viktigt argument för att reglera lönenivån. Samtidigt finns det de som hävdar att minimilönerna slår mot dem som har det svårast på arbetsmarknaden. Argumentet är att den lägsta lönen ligger så pass högt att det är det svårt för svaga grupper eller för dem som står utanför arbetsmarknaden att få ett jobb. Detta kapitel undersöker vad den ekonomiska teorin säger om minimilöner och redovisar de resultat som finns i den vetenskapliga litteraturen. Detta för att få ett underlag till att säga något om vad effekterna kan bli av en höjning av minimilönerna och för ungdomars möjligheter att få ett jobb i hotell- och restaurangbranschen.

Sverige och övriga nordiska länder har branschvisa kollektivavtalsreglerade minimilöner. Det vanliga är att minimilöner regleras i lag och är samma för alla branscher. Medan vi i Sverige har ett hundratal olika kollektivavtalsreglerade minimilöner, har de flesta andra industriländer en minimilön. Per Skedinger är en få svenska forskare som vetenskapligt undersökt svenska minimilöner. Han har även tagit fram ett underlag för att jämföra ett urval svenska minimilöner med minimilöner internationellt. I internationell jämförelse ligger de svenska och nordiska minimilönerna högt (Skedinger 2008). Detta gäller även när hänsyn tas till köpkraften. I USA ligger minimilönerna på halva den nordiska nivån, men kan ligga högre i vissa delstater som infört minimilöner som ligger över den federala nivån. Även minimilönerna i Sydeuropa och Östeuropa ligger lågt i förhållande till övriga EU länder (ibid).

Vad säger teorin?

Teorins svar på vilken effekt en minimilön har på sysselsättningen beror på konkurrensen på såväl arbets- som produktmarknaden. På en arbetsmarknad där det råder konkurrens mellan arbetsgivare och arbetstagare kommer en minimilön som överstiger jämviktslönen att ge negativa sysselsättningseffekter. Den arbetskraft som berörs är främst de som har de lägsta kvalifikationerna. Storleken på sysselsättningseffekten beror på en rad omständigheter, till exempel på hur stor andel som lönekostnaderna utgör av arbetskraftskostnaderna, andel av personalen som berörs av minimilönerna och hur priskänslig efterfrågan är på företagets varor och tjänster. I de fall företaget

⁵ Vi använder begreppet minimilöner eftersom det är ett begrepp som används i den forskning som vi refererar. I Sverige finns inga lagstadgade minimilöner utan parterna förhandlar om ingångslöner eller lägstalöner.

kan tjäna mer på att höja priset på den vara eller tjänst de säljer är det troligt att effekten blir mindre eftersom företaget genom en prishöjning kan kompensera för den kostnadsökning som ges av höjningen av minimilönen. De företag som agerar på en konkurrensutsatt produktmarknad har inte samma möjligheter att höja sina försäljningspriser, vilket medför att de i större utsträckning rationaliserar användningen av arbetskraft.

Om det istället råder uppköparmonopol (monopsoni) på arbetsmarknaden kan utfallet bli ett annat. En arbetsmarknad där det råder uppköparmonopol kan beskrivas med att en bransch eller arbetsgivare har så pass stort inflytande att arbetsgivaren kan bestämma lönen. I ett utgångsläge utan minimilöner kommer arbetsgivarens marknadsmakt att medföra att de anställda får en lägre lön än annars. Arbetsgivaren kan hålla nere lönen och reducera sin arbetskraftsefterfrågan. Om minimilön införs kan resultatet bli att både lönen och sysselsättningen ökar. Även i detta fall bör effektens storlek bero på arbetsgivarens lönekostnader och produktmarknadens priskänslighet.

Den slutsats som kan dras är att det enligt teorin finns argument både för en minskad och för en ökad effekt på sysselsättningen av höjda minimilöner. Effekten vid konkurrensmodellen förutsäger att det blir negativa sysselsättningseffekter, medan förutsägelserna när det råder uppköparmonopol inte är entydiga. Hur minimilöner påverkar sysselsättningen är därför främst en empirisk fråga. Av denna anledning blir det viktigt att återge empirisk forskning om sambandet mellan lögställda löner och sysselsättning.

Empirisk forskning om minimilöner

Per Skedinger gör en bred genomgång av forskningen om effekterna av minimilöner på sysselsättningen i två översiktsartiklar (Skedinger 2007 och 2008). Han noterar att vissa studier kommit fram till att minimilöner har obetydliga effekter på sysselsättningen. Samtidigt redovisar han att en majoritet av de empiriska studier som har gjorts visar att en höjning av minimilönen ger negativa sysselsättningseffekter. Han refererar bland annat till en omfattande genomgång av över 100 internationella studier som visar att cirka två tredjedelar ger indikationer på negativa sysselsättningseffekter av höjda minimilöner. Majoriteten av övriga studier kommer fram till att det inte finns någon effekt mellan minimilöner och sysselsättning och åtta studier ger en indikation på positiva sysselsättningseffekter.

Frånvaron av negativa sysselsättningseffekter härrör främst från studier som har gjorts på data för USA och Storbritannien. I Frankrike och Sverige där minimilönerna är förhållandevis höga, pekar dock resultaten mer entydigt på att sysselsättningen minskar. En annan orsak till att sambanden inte framträder i statistiska analyser kan vara att undersökningen inte specialstuderat de grupper på arbetsmarknaden som berörs av minimilönen, det vill säga de som ligger

under eller i nivå med den höjda minimilönen. I detta sammanhang utgör således ungdomar en grupp som kan vara intressant att titta närmare på.

Abowd med flera jämför effekterna av förändringar i minimilönerna i Frankrike och USA på sysselsättningen för ungdomar upp till 30 år (Abowd et al. 2000). Författarna använder data från den franska arbetskraftsundersökningen för perioden 1982-1989 och matchar den på individnivå för de tre år undersökningsspersonerna är med i materialet. För USA använder de motsvarande datakälla och metod för perioden 1981-1987. Under den tidsperiod som författarna studerar höjdes minimilönerna i Frankrike samtidigt som de sjönk reallt i USA. I USA medförde sänkningen en positiv effekt och i Frankrike fick höjningen en negativ effekt på ungdomarnas sysselsättning. När författarna tar hänsyn till hela befolkningen visar analyserna att ungdomar upp till 30 år är den åldersgrupp som påverkas mest av förändringar i minimilönerna.

I studien skattas övergångssannolikheterna mellan arbete till olika lön och arbetslöshet. I franska data följer Abowd med flera utvecklingen för de ungdomar som hade minimilön och i amerikanska data tittar de på vilken grupp ungdomarna som arbetar till minimilön hade tillhört perioden innan. För båda länderna definieras en kontrollgrupp med ungdomar som har marginellt högre lön än minimilönen.

Effekten av den höjda minimilönen skattas i det franska fallet för ungdomar som ursprungligen ligger mellan den gamla och den nya minimilönen. Resultatet visar att sannolikheten för att anställningen upphör är störst för män i åldrarna 25-30. Kvinnor och män under 25 år påverkas också, men inte i lika hög utsträckning. Dessa effekter är större i förhållande till kontrollgruppen som har löner som ligger marginellt ovanför minimilönerna. Den mer betydande effekten för män i åldrarna 25-30 år tolkas av Abowd med flera som att olika stödprogram för arbetslösa ungdomar upphör vid 25 års ålder.

Effekten av lägre reala minimilöner skattas på amerikanska data genom att följa upp tidigare status för de ungdomar som får en real minimilön som är lägre än föregående års reala minimilön. Abowd med flera finner att de som anställts till löner som ligger mellan den tidigare och den nya minimilönen i större utsträckning än övriga året innan hade varit arbetslösa eller stått utanför arbetsmarknaden. En tolkning är att en sänkning av minimilönerna ger en ökning av sysselsättningen. En annan tolkning är att ungdomar som träder in på arbetsmarknaden anställs till rådande minimilöner. Stöd för den senare tolkningen torde ges av att de som börjar arbeta efter avslutad utbildning i större utsträckning står utanför arbetsmarknaden än att de var arbetslösa året innan. Övergångssannolikheterna som redovisas i artikeln visar att de som får ett jobb till minimilön i större utsträckning än de som har högre lön tidigare stått utanför

arbetsmarknaden. Trots att det kan finnas skäl att misstänka att en del av effekten uppkommer på grund av att ungdomar som träder in på arbetsmarknaden får minimilön, kontrollerar författarna för ålder och utbildning i den statistiska analysen samt genom att följa kontrollgruppen som har marginellt högre löner.

En jämförelse av resultatet för Frankrike och USA antyder att effekten på sysselsättningen av höjda minimilöner är något större än sänkningen. Den skattade elasticiteten för att unga män som ligger mellan den gamla och nya minimilönen inte längre är anställda är -2,5 i Frankrike. Elasticiteten anger effekten på sysselsättningen av en procents förändring av minimilönen för dem som ligger i det studerade intervallet. Motsvarande elasticitet för att amerikanska unga män ska ha varit utan anställning året innan är 2,2. Det råder dock en viss osäkerhet om storleken på den senare elasticiteten eftersom författarna inte kontrollerar för om de som blir anställda är nya på arbetsmarknaden eller om de tidigare var arbetslösa.

Sammanfattningsvis har vi gått igenom ett representativt urval av de vetenskapliga artiklar som skrivits om sambandet mellan förändrad nivå på minimilönen och effekterna på antalet sysselsatta. Det finns stöd för att höjda reala minimilöner leder till minskad sysselsättning i branscher med vissa specifika egenskaper. Däremot råder det, som framgår ovan, osäkerhet om effekterna av sänkta reala minimilöner. En reflektion som vi gjort är det bedrivs förvånansvärt lite forskning i Sverige i denna fråga.

Ytterligare förklaringar har att göra med att det finns ett flertal faktorer som påverkar effekterna på sysselsättningen. Som framgår av teoriavsnittet kan effekterna på sysselsättningen av höjda minimilöner även bero på branschspecifika egenskaper som andel av personalen som har så låga löner att de berörs av minimilönerna, graden av företagets marknadsmakt på arbetsmarknaden (monopsoni) och graden av priskonkurrens på produktmarknaden. I sin studie redovisar Signell och Treborg en undersökning där det har varit möjligt att kontrollera för flera faktorer (Singell & Terborg 2007). Utgångspunkten är att minimilönerna höjdes i de amerikanska delstaterna Oregon och Washington under perioden 1994-2001 med 37 procent, men i inbördes olika steg. Mellan 1994 och 1996 var de oförändrade i båda delstaterna, under perioden 1997-1998 höjdes de i Oregon men inte i Washington, under 1999 höjdes de i båda delstaterna och under perioden 2000-2001 höjdes de i Washington men inte i Oregon. Detta skapade ett unikt tillfälle att kontrollera för andra faktorer som kan påverka sambandet mellan förändrade minimilöner och förändrad sysselsättning. Undersökningen skiljer dels mellan branscher som har olika marknadsförutsättningar på arbets- och produktmarknaderna, olika andel lågavlönade som ligger nära nivån för

minimilönerna samt för olika yrkesgrupper inom branscherna som skiljer sig åt när det gäller lönenivåer. Resultaten bekräftar det teorin förutsäger; att sambandet mellan förändrade minimilöner och förändrad sysselsättning beror på bransch- och marknadsspecifika egenskaper.

Signell och Terborg visar att det genomgående finns ett negativt signifikant samband i branscher och yrken i vilka lönenivån är så låg att en stor andel av de anställda ligger nära minimilönenivåerna. När dessa höjdes med 37 procent (i båda delstaterna) ledde detta till en minskning av sysselsättningen i låglönegrupperna med mellan 2 och 7 procent beroende på yrke i branschen "eating and drinking industry". Effekten var mindre för hotellanställda. Ett annat resultat var att ju större andel av personalen som hade låga löner desto större blev den negativa effekten på sysselsättningen av höjningen av minimilönerna.

En studie av svenska förhållanden gällande hotell- och restaurangbranschen gjordes av Skedinger (2006). Undersökningen behandlar effekterna på sysselsättningen i hotell- och restaurangbranschen av de minimilöner som förhandlades fram mellan fackföreningen HRF och arbetsgivarorganisationen SHR under perioden 1979-1999. Branschen har en hög andel lågutbildad arbetskraft, hög personalomsättning och en stor andel av personalen som har låga löner. Undersökningen bygger på data från Svenskt Näringsliv och innehåller information om företag och anställda i hotell och restaurangbranschen 1979-1999. Observationerna avser september månad varje år, vilket innebär att många säsonganställda inte ingår.

Undersökningen avser de företag som är medlemmar i SHR och dessa företag svarar för 75 procent av branschens omsättning och här ingår hotell, restauranger, personalmatsalar, hotellrestauranger och andra typer av restauranger. Undersökningen studerar effekten på antalet sysselsatta i en grupp vars lönenivå vid ett basår var så nära den nya minimilönen året efter att den nya lönen innebar en högre lönenivå än den tidigare minimilönen. Denna grupp jämfördes med två kontrollgrupper på olika avstånd från minimilönen vid basåret.

De nominella minimilönerna räknades om till reala minimilöner och mellan 1981-1991 sjönk de reala minimilönerna och mellan 1993-1998 steg de reala minimilönerna. Detta gjorde det möjligt att undersöka effekterna på sysselsättningen av både höjda och sänkta reala minimilöner. Resultatet var att med de vetenskapliga kraven på statistisk säkerhet som ställs påverkades sysselsättningen negativt av en höjning av minimilönerna. Skedinger visar även att det finns en liten negativ effekt på sysselsättningen av sänkta minimilöner (sysselsättningen ökar när de reala minimilönerna minskar). Denna

effekt är dock inte statistiskt säkerställd för ungdomar. Det är viktigt att framhålla att Skedinger för en lång diskussion som mynnar ut i slutsatsen att resultatet om att sysselsättningen ökar när de reala minimilönerna sänks kan störas av olika statistiska felkällor. Skedinger framhåller att det finns för lite forskning om effekterna av sänkta reala minimilöner för att det ska gå att dra några säkra slutsatser.

Genomgången visar att en rad omständigheter påverkar svaret på frågan om vilken sysselsättningseffekt som ges av en höjning av minimilönen. Det finns emellertid ett flertal omständigheter som talar för att höjda minimilöner inom hotell- och restaurangbranschen kan ge negativa sysselsättningseffekter för ungdomar. Personalkostnadernas andel är relativt hög. Enligt SCB:s data om företagens kostnader är hotell- och restaurangbranschens personalkostnadsandel cirka 32 procent, vilket kan jämföras med genomsnittet för näringslivet som helhet på cirka 21 procent. När det gäller andel av personalen som berörs av minimilönerna så visar data i Hellner och Bergström (2006) att många berörs inom hotell- och restaurangbranschen. Såväl Skedinger (2006) som Singell och Terborg (2007) finner belägg för att höjningar av minimilöner inom hotell- och restaurangbranschen ger negativa effekter på sysselsättningen. Dessutom finns det anledning att tro att priskänsligheten är hög. Inte minst mot bakgrund av de effekter som uppstod när moms infördes på restauranger i samband med skatteuppgörelsen på 1990-talet. Då så minskade antalet restaurangbesök i synnerhet påverkades antalet lunchgäster.

5. Inkomströrlighet⁶

En farhåga som ibland kommer till uttryck är att låga löner är en återvändsgränd. Har man en gång fått ett arbete till minimilön så tenderar man att fastna i en sådan anställning under en längre tid. Till skillnad från forskningen om minimilöner finns det relativt få vetenskapliga studier om inkomströrlighet. För Sverige saknas sådan forskning helt (Skedinger 2008).

Internationell forskning

Skedinger citerar resultat för USA och Storbritannien som påvisat att majoriteten av dem som anställts med minimilön får en ökad lön redan året därpå. En förklaring kan vara att många ungdomar har minimilönearbeten under studietiden. Även i de fall de fall undersökningarna begränsas till dem som har fullgjord utbildning visar resultaten att de flesta avancerar från en minimilön till en högre lön inom loppet av ett eller två år (Skedinger 2008).

Internationellt finns det en trend att ungdomars inträde på arbetsmarknaden inte sker vid ett enda tillfälle. I stället varvas studier med förvärvsarbete och andra aktiviteter som till exempel resor. Detta gör att ungdomar med olika skolbakgrund arbetar i branscher där den långsiktiga löneutvecklingen är långsam och karriärmöjligheterna få. Dessa jobb går under den engelska benämningen ”dead-end-jobs” (DEJ). Det har funnits misstankar om att dessa DEJ skulle leda till en inlåsning av ungdomar med stor potential att göra en mera produktiv insats i andra yrken. Men kunskapsunderlaget har varit bristfälligt.

Lynch (1993) har lämnat ett av få vetenskapliga bidrag som vi hittat som behandlar frågan om det finns fog för misstankarna om inlåsning av ungdomar i DEJ. Artikeln har den talande rubriken ”Entry level jobs: First Rung on the Employment Ladder or Economic Dead End?” Undersökningen använder data från USA, the National Longitudinal Survey Youth Cohort. Databasen innehåller uppgifter om nästan 13 000 män och kvinnor som var mellan 14 och 21 år i slutet av 1978. Dessa ungdomar har sedan blivit personligt intervjuade varje år sedan 1979 om alla aspekter om livet, till exempel utbildning, jobb, militärtjänstgöring, vidareutbildning med mera. Detta gör det möjligt att undersöka i) sambandet mellan utbildning, vidareutbildning och lönenivå, ii) sambandet mellan utbildning, vidareutbildning och arbetsgivarörlighet och iii) sambandet mellan utbildning, vidareutbildning och yrkesörlighet.

⁶ I detta kapitel behandlas inkomströrlighet och lönerörlighet som synonymer. I strikt mening finns det dock en skillnad mellan lön och inkomst. Detta eftersom begreppet inkomst förutom lön även omfattar kapitalinkomster och transfereringar.

När det gäller löneutvecklingen påverkades den positivt genom att bo i städer eller i en region med låg arbetslöshet. Personer som omfattades av kollektivt förhandlade löneavtal hade 20 procent högre lön än personer utan avtal. Färgade personer och kvinnor hade en signifikant lägre lönenivå än vita och män. Arbetslivserfarenhet hade ett positivt samband med lönenivån. Den tydligaste effekten på ungdomars lönenivå på lång sikt är utbildningsnivån. Ju högre utbildningsnivå ungdomarna skaffar sig desto högre lön får de i framtiden. Även vidareutbildning påverkar den framtida lönenivån positivt, särskilt sådan som sker i olika program utanför företagets regi. Dessa samband gäller oavsett om det första jobbet var ett DEJ eller inte.

När det gäller arbetsgivarrörligheten bytte 71 procent av männen och 66 procent av kvinnorna arbetsgivare under de tre första åren i arbetslivet som följden efter skolan. Ju högre utbildning desto större var sannolikheten för att personen stannade hos sin första arbetsgivare. Vidareutbildning i arbetsgivarens regi minskade sannolikheten för att byta arbetsgivare och utbildning i program utanför företaget ökade sannolikheten för att lämna den första arbetsgivaren. Byte av yrke följde i stort samma mönster som byte av arbetsgivare med ett undantag: kvinnor bytte jobb i mindre utsträckning än män.

Går vi tillbaka till artikelns titel "Entry level jobs: First Rung on the Employment Ladder or Economic Dead End?" kommer Lynch fram till att det är den första delen av rubriken som får stöd i undersökningen. Det är en liten del av ungdomarna som fastnar i DEJ och utbildningsnivån tillsammans med vidareutbildning utanför företagen påverkar ungdomars löneutveckling positivt det vill säga bort från DEJ. Bostadsort i större städer och i regioner med låg arbetslöshet påverkar i tillägg till dessa faktorer orienteringen bort från DEJ.

Även om det första jobbet är en övergångsfas så verkar det finnas belägg för att det man lär sig även i relativt enkla jobb har ett stort värde. I en studie genomförd av Shaw och Lazear (2008) visar författarna att produktiviteten ökar betydligt redan under det första anställningsåret. De undersökte läroprocessen för nyanställda hos en av USAs största installatörer av vindrutor. Författarna tittade på löne- och produktivitetseffekterna under en 1,5 års period för nära 4000 arbetare. Av dessa var drygt 1000 nyanställda. Författarna fann att lärlkurvan för de nyanställda är mycket brant. Efter åtta månader hade produktiviteten ökat med drygt 40 procent.

Forskning om svenska förhållanden

De undersökningar som finns tillgängliga för Sverige är framtagna av Svenskt Näringsliv Lindgren (2006) och Almega (2010).

Lindgren undersöker inkomströrligheten för dem som har lägst lön (Lindgren 2006). Han använder data för anställda i företag som är medlemmar i Svenskt Näringsliv under perioden 1998-2004. Lindgren följer utvecklingen på individnivå för de tio procent som hade de lägsta lönerna 1998. Lindberg finner att de som går in på låga löner gör en snabb inkomskarriär. På bara ett år har två tredjedelar rört sig uppåt i fördelningen, medan en tredjedel ligger kvar i den lägsta tiondelen. Efter sex år är endast 7,9 procent kvar i den lägsta tiondelen. Vidare konstaterar Lindgren att på de sex år som statistiken omfattar så har nära 30 procent av dem som är kvar i materialet klättrat till den övre halvan av lönefördelningen. Bortfallet efter sex år är dock 63 procent. När Lindgren enbart följer utvecklingen för dem som är kvar i materialet under hela undersökningsperioden framkommer att nära fyra av fem har lämnat den lägsta tiondelen av lönefördelningen efter sex år. Åldersfördelningen hos dem som finns i datamaterialet visar att det främst är yngre personer som höjer sina löner.

Almega (2010) använder i sin analys förbundets lönestatistik för åren 2004-2008. Minimilön är definierad som den lägstalön som förutses i avtalen. Studien undersöker på individnivå hur lönen utvecklats för dem som 2004 hade en lön som motsvarade minimilönen och jämför utvecklingen med en kontrollgrupp. Kontrollgruppen definieras som personer som hade en lön 2004 som låg i intervallet ”minimilön plus en krona till och med minimilön +500”. Av dem som hade minimilön år 2004 återstod endast 4 procent i minimilönegruppen år 2008. De som var kvar i gruppen hade en löneökning på 3,3 procent per år, vilket är lägre än såväl de som hade lämnat gruppen som kontrollgruppen. Löneökningen för dem som hade lämnat minimilönegruppen var 10,8 procent och för kontrollgruppen 7,7 procent. Resultaten i Almegas rapport visar också att efter ett år är ungefär hälften kvar i sin anställning år. Av dem har 75 procent fått en lön som överstiger minimilönen.

Uppföljningen av Svenskt Näringslivs och Almegas statistik visar att de grupper som har de lägsta lönerna gör en snabb inkomskarriär. En svaghet är dock att förbundens lönestatistik inte kan följa de individer som lämnar sin anställning och börjar arbeta i någon annan del av näringslivet. Den uppföljning som redovisades i kapitel 3 är mer heltäckande genom att Statistiska centralbyrån (SCB) har data för hela befolkningen.

Sammanfattningsvis så finns det i Sverige förvånansvärt lite forskning om inkomströrlighet. Internationellt är forskningen mera omfattande. Resultaten av forskningen visar att både produktiviteten och inkomsterna över tiden ökar snabbt. Att bo i en storstad eller i en region med låg arbetslöshet ökar inkomströrligheten. Utbildning visar sig vara den faktor som har störst effekt på inkomströrligheten. Därför är risken liten för att fastna i yrken med låga

ingångslöner, långsam löneutveckling och osäkra anställningskontrakt för dem som uppgraderar sin utbildningsnivå.

Bilaga 1 Indelning i FA-regioner

FA-namn	Kommun
Stockholm	Botkyrka
Stockholm	Danderyd
Stockholm	Ekerö
Stockholm	Gnesta
Stockholm	Haninge
Stockholm	Huddinge
Stockholm	Håbo
Stockholm	Järfälla
Stockholm	Lidingö
Stockholm	Nacka
Stockholm	Norrtälje
Stockholm	Nykvarn
Stockholm	Nynäshamn
Stockholm	Salem
Stockholm	Sigtuna
Stockholm	Sollentuna
Stockholm	Solna
Stockholm	Stockholm
Stockholm	Strängnäs
Stockholm	Sundbyberg
Stockholm	Södertälje
Stockholm	Trosa
Stockholm	Tyresö
Stockholm	Täby
Stockholm	Upplands-Bro
Stockholm	Upplands- Väsby
Stockholm	Vallentuna
Stockholm	Vaxholm
Stockholm	Värmdö
Stockholm	Österåker
Stockholm	Enköping
Stockholm	Heby
Stockholm	Knivsta
Stockholm	Tierp
Stockholm	Uppsala
Stockholm	Östhammar
Nyköping	Nyköping
Nyköping	Oxelösund
Eskilstuna	Eskilstuna
Eskilstuna	Flen
Eskilstuna	Katrineholm
Eskilstuna	Vingåker
Östergötland	Kinda
Östergötland	Linköping
Östergötland	Åtvidaberg

Bilaga 1 Indelning i FA-regioner

Östergötland	Finspång
Östergötland	Norrköping
Östergötland	Söderköping
Östergötland	Valdemarsvik
Östergötland	Mjölby
Östergötland	Boxholm
Östergötland	Ödeshög
Östergötland	Motala
Östergötland	Vadstena
Värnamo	Gnosjö
Värnamo	Värnamo
Värnamo	Gislaved
Värnamo	Tranemo
Jönköping	Aneby
Jönköping	Mullsjö
Jönköping	Habo
Jönköping	Vaggeryd
Jönköping	Jönköping
Jönköping	Nässjö
Jönköping	Eksjö
Vetlanda	Sävsjö
Vetlanda	Vetlanda
Tranås	Ydre
Tranås	Tranås
Älmhult	Älmhult
Älmhult	Osby
Ljungby	Markaryd
Ljungby	Ljungby
Växjö	Uppvidinge
Växjö	Lessebo
Växjö	Tingsryd
Växjö	Alvesta
Växjö	Växjö
Kalmar	Torsås
Kalmar	Mörbylånga
Kalmar	Kalmar
Kalmar	Borgholm
Kalmar	Nybro
Kalmar	Emmaboda
Vimmerby	Hultsfred
Vimmerby	Vimmerby
Västervik	Västervik
Oskarshamn	Högsby
Oskarshamn	Mönsterås
Oskarshamn	Oskarshamn
Gotland	Gotland
Blekinge	Karlskrona
Blekinge	Ronneby
Blekinge	Karlshamn
Blekinge	Olofström
Kristianstad	Östra Göinge

Bilaga 1 Indelning i FA-regioner

Kristianstad	Kristianstad
Kristianstad	Hässleholm
Kristianstad	Bromölla
Kristianstad	Sölvesborg
Malmö	Staffanstorps
Malmö	Burlöv
Malmö	Vellinge
Malmö	Kävlinge
Malmö	Lomma
Malmö	Svedala
Malmö	Skurup
Malmö	Sjöbo
Malmö	Hörby
Malmö	Höör
Malmö	Malmö
Malmö	Lund
Malmö	Eslöv
Malmö	Trelleborg
Malmö	Ystad
Malmö	Simrishamn
Malmö	Tomelilla
Malmö	Helsingborg
Malmö	Svalöv
Malmö	Örkelljunga
Malmö	Bjuv
Malmö	Klippan
Malmö	Åstorp
Malmö	Båstad
Malmö	Landskrona
Malmö	Höganäs
Malmö	Ängelholm
Malmö	Perstorp
Halmstad	Halmstad
Halmstad	Hylte
Halmstad	Laholm
Halmstad	Falkenberg
Göteborg	Varberg
Göteborg	Kungsbacka
Göteborg	Härryda
Göteborg	Partille
Göteborg	Öckerö
Göteborg	Ale
Göteborg	Lerum
Göteborg	Bollebygd
Göteborg	Göteborg
Göteborg	Mölnadal
Göteborg	Kungälv
Göteborg	Lilla Edet
Göteborg	Alingsås
Göteborg	Vårgårda
Göteborg	Essunga

Bilaga 1 Indelning i FA-regioner

Göteborg	Stenungsund
Göteborg	Tjörn
Göteborg	Orust
Göteborg	Mark
Göteborg	Herrljunga
Borås	Svenljunga
Borås	Borås
Borås	Ulricehamn
Trollhättan	Grästorp
Trollhättan	Mellerud
Trollhättan	Trollhättan
Trollhättan	Vänersborg
Trollhättan	Uddevalla
Trollhättan	Färgelanda
Trollhättan	Lysekil
Trollhättan	Munkedal
Trollhättan	Sotenäs
Lidköping	Vara
Lidköping	Götene
Lidköping	Lidköping
Skövde	Karlsborg
Skövde	Tibro
Skövde	Skara
Skövde	Skövde
Skövde	Hjo
Skövde	Tidaholm
Skövde	Falköping
Skövde	Töreboda
Skövde	Mariestad
Skövde	Gullspång
Strömstad	Tanum
Strömstad	Strömstad
Bengtsfors	Dals-Ed
Bengtsfors	Bengtsfors
Årjäng	Årjäng
Eda	Eda
Karlstad	Arvika
Karlstad	Kil
Karlstad	Hammarö
Karlstad	Forshaga
Karlstad	Grums
Karlstad	Karlstad
Karlstad	Kristinehamn
Karlstad	Sunne
Karlstad	Munkfors
Karlstad	Säffle
Karlstad	Åmål
Torsby	Torsby
Hagfors	Hagfors
Filipstad	Filipstad
Örebro	Lekeberg

Bilaga 1 Indelning i FA-regioner

Örebro	Laxå
Örebro	Örebro
Örebro	Kumla
Örebro	Nora
Örebro	Lindesberg
Örebro	Askersund
Örebro	Hallsberg
Hällefors	Hällefors
Karlskoga	Storfors
Karlskoga	Degerfors
Karlskoga	Karlskoga
Västerås	Surahammar
Västerås	Hallstahammar
Västerås	Västerås
Västerås	Sala
Västerås	Köping
Västerås	Arboga
Västerås	Kungsör
Fagersta	Skinnskatteberg
Fagersta	Norberg
Fagersta	Fagersta
Vansbro	Vansbro
Malung	Malung
Mora	Orsa
Mora	Älvdalen
Mora	Mora
Falun/Borlänge	Gagnef
Falun/Borlänge	Leksand
Falun/Borlänge	Rättvik
Falun/Borlänge	Falun
Falun/Borlänge	Borlänge
Falun/Borlänge	Säter
Avesta	Hedemora
Avesta	Avesta
Ludvika	Ljusnarsberg
Ludvika	Smedjebacken
Ludvika	Ludvika
Gävle	Älvkarleby
Gävle	Ockelbo
Gävle	Gävle
Gävle	Sandviken
Gävle	Hofors
Söderhamn	Söderhamn
Söderhamn	Ovanåker
Söderhamn	Bollnäs
Hudiksvall	Nordanstig
Hudiksvall	Hudiksvall
Ljusdal	Ljusdal
Sundsvall	Ånge
Sundsvall	Timrå
Sundsvall	Sundsvall

Bilaga 1 Indelning i FA-regioner

Sundsvall	Härnösand
Kramfors	Kramfors
Sollefteå	Sollefteå
Örnsköldsvik	Örnsköldsvik
Östersund	Strömsund
Östersund	Ragunda
Östersund	Bräcke
Östersund	Krokom
Östersund	Åre
Östersund	Berg
Östersund	Östersund
Härjedalen	Härjedalen
Storuman	Storuman
Lycksele	Malå
Lycksele	Lycksele
Dorotea	Dorotea
Vilhelmina	Vilhelmina
Åsele	Åsele
Sorsele	Sorsele
Umeå	Nordmaling
Umeå	Bjurholm
Umeå	Vindeln
Umeå	Robertsfors
Umeå	Vännäs
Umeå	Umeå
Skellefteå	Norsjö
Skellefteå	Skellefteå
Arvidsjaur	Arvidsjaur
Arjeplog	Arjeplog
Luleå	Älvsbyn
Luleå	Luleå
Luleå	Piteå
Luleå	Boden
Luleå	Kalix
Överkalix	Överkalix
Övertorneå	Övertorneå
Haparanda	Haparanda
Pajala	Pajala
Jokkmokk	Jokkmokk
Gällivare	Gällivare
Kiruna	Kiruna

Bilaga 2 Indelning i regionfamiljer

Regionfamilj	FA-region
Storstadsregioner	Stockholm
Storstadsregioner	Malmö
Storstadsregioner	Göteborg
Större regioncentra	Eskilstuna
Större regioncentra	Östergötland
Större regioncentra	Jönköping
Större regioncentra	Växjö
Större regioncentra	Kalmar
Större regioncentra	Blekinge
Större regioncentra	Kristianstad
Större regioncentra	Halmstad
Större regioncentra	Borås
Större regioncentra	Trollhättan
Större regioncentra	Skövde
Större regioncentra	Karlstad
Större regioncentra	Örebro
Större regioncentra	Västerås
Större regioncentra	Falun/Borlänge
Större regioncentra	Gävle
Större regioncentra	Sundsvall
Större regioncentra	Umeå
Större regioncentra	Luleå
Mindre regioncentra	Nyköping
Mindre regioncentra	Värnamo
Mindre regioncentra	Vetlanda
Mindre regioncentra	Tranås
Mindre regioncentra	Älmhult
Mindre regioncentra	Ljungby
Mindre regioncentra	Västervik
Mindre regioncentra	Oskarshamn
Mindre regioncentra	Gotland
Mindre regioncentra	Lidköping
Mindre regioncentra	Strömstad
Mindre regioncentra	Karlskoga
Mindre regioncentra	Mora
Mindre regioncentra	Avesta
Mindre regioncentra	Söderhamn
Mindre regioncentra	Hudiksvall
Mindre regioncentra	Örnsköldsvik
Mindre regioncentra	Östersund
Mindre regioncentra	Skellefteå
Mindre regioncentra	Kiruna
Småregioner - privat sysselsättning	Vimmerby
Småregioner - privat sysselsättning	Bengtsfors
Småregioner - privat sysselsättning	Årjäng

Småregioner - privat sysselsättning	Eda
Småregioner - privat sysselsättning	Hagfors
Småregioner - privat sysselsättning	Filipstad
Småregioner - privat sysselsättning	Hällefors
Småregioner - privat sysselsättning	Fagersta
Småregioner - privat sysselsättning	Vansbro
Småregioner - privat sysselsättning	Malung
Småregioner - privat sysselsättning	Ludvika
Småregioner - privat sysselsättning	Ljusdal
Småregioner - privat sysselsättning	Kramfors
Småregioner - privat sysselsättning	Härjedalen
Småregioner - offentlig sysselsättning	Torsby
Småregioner - offentlig sysselsättning	Sollefteå
Småregioner - offentlig sysselsättning	Storuman
Småregioner - offentlig sysselsättning	Lycksele
Småregioner - offentlig sysselsättning	Dorotea
Småregioner - offentlig sysselsättning	Vilhelmina
Småregioner - offentlig sysselsättning	Åsele
Småregioner - offentlig sysselsättning	Sorsele
Småregioner - offentlig sysselsättning	Arvidsjaur
Småregioner - offentlig sysselsättning	Arjeplog
Småregioner - offentlig sysselsättning	Överkalix
Småregioner - offentlig sysselsättning	Övertorneå
Småregioner - offentlig sysselsättning	Haparanda
Småregioner - offentlig sysselsättning	Pajala
Småregioner - offentlig sysselsättning	Jokkmokk
Småregioner - offentlig sysselsättning	Gällivare